

РОЗВИТОК АМЕРИКАНО-КИТАЙСЬКИХ ВІДНОСИН ЗА ПРЕЗИДЕНСТВА ДЖ. БУША-МОЛОДШОГО

М. О. Іщук, О. П. Іваницька

Анотація. У статті вивчаються американо-китайські стосунки як головні системоутворюючі елементи сучасної системи міжнародних відносин; робиться екскурс в історію відносин США та КНР; з'ясовуються особливості економічних та торговельних суперечностей Вашингтона і Пекіна; досліджуються військово-політичні аспекти та проблемні питання в американо-китайських відносинах у 2001–2009 роках; визначаються перспективні напрями наукових досліджень з проблематики сучасних відносин США і КНР.

Ключові слова: Азійсько-Тихоокеанський регіон, зовнішня політика, Стратегія національної безпеки США, КНР, «залучення» Китаю.

Нинішні відносини США і КНР, тобто на початку XXI століття, все більше сприймаються як головні системоутворюючі елементи перехідної системи міжнародних відносин і як такі, які мають найпотужніший вплив на динаміку міжнародних відносин. Це стосується практично всіх вимірів цих відносин – геостратегічного, військово-силового, політичного, економічного, культурно-цивілізаційного, ресурсно-екологічного тощо.

Проблематика американо-китайських відносин характеризується розлогою історіографією. Серед зарубіжних китаєзнавців, зокрема американських, відзначимо Е. Даунс [1], Т. Крістенсена [2], Е. Прасада [3], які досліджували економічні та політичні аспекти американо-китайських відносин, аналізували зовнішню політику США стосовно Пекіна та КНР щодо Вашингтона. Із вітчизняних вчених проблематикою відносин США і КНР займалися Городня Н. Д. [4], Шевчук О. В. [5], Пронь С. В. [6], які з'ясовували особливості, рівень взаємозалежності та сфери суперництва між Вашингтоном та Пекіном. Серед російських науковців варто виділити М. Л. Вишневського [7], А. Ю. Давидова [8], Е. С. Гребенщиков [9], які вивчали різні аспекти американо-китайських відносин. Особливе місце у досліджуваній нами проблематиці займає науковець Б. А. Ширяєв [10], який розглядає рушійні сили, учасників та механізми зовнішньополітичного процесу США на Азійському континенті, при цьому особливу увагу приділено формуванню зовнішньополітичного курсу США після розпаду біполярної системи. Разом з тим, необхідно наголосити на тому, що у вітчизняній історіографії відсутні спеціальні дослідження американо-китайських відносин за президентства Дж. Буша-молодшого.

Мета і завдання статті полягають в аналізі витоків американської зовнішньої політики на Азійському континенті; з'ясуванні першопочатків відносин між Вашингтоном та Пекіном; дослідженні політичних, торговельних аспектів у стосунках США і КНР; систематизації і виокремленні проблемних питань в американо-китайських відносинах за президентства Дж. Буша-молодшого.

З початком періоду стабілізації відносин між США та КНР у 1970-х та до початку 2000-х років американському уряду не вдалося розробити єдиного підходу у ставленні до КНР. США підтримували реформи, розпочаті Ден Сяопіном, та прагнули лібералізації китайської економіки, що спрямувало б КНР на шлях розвитку демократії та зробило б її їхнім союзником. Події 1989 року, а саме, жорстке придушення китайським урядом студентських маніфестацій на площі Тяньаньмень спричинили погіршення відносин між обома країнами [11, с. 16]. Протягом 1989–1993 років китайський напрям у зовнішній політиці США не був провідним. Через трансформаційні процеси у Центральній і Східній Європі та СРСР, основну увагу Вашингтон акцентував на Європі [12, с. 2]. За президентства Б. Клінтона здійснювалися кроки до політичного та економічного зближення США та Китаю. Економічні цілі демократичної адміністрації США зводилися до «залучення» КНР в інституційні структури світової економіки шляхом її форсованого прийому до СОТ для перетворення його на «нормального» учасника глобальної економічної інтеграції [13, с. 88].

З приходом до влади республіканців на чолі з Дж. Бушем-молодшим окреслилися нові підходи до військової стратегії в АТР. Головна причина і водночас звідси головна тенденція – зростання ролі китайського фактору у військово-політичній стратегії США в регіоні.

З початком XXI століття зовнішня політика США в АТР була репрезентована в низці офіційних та напівофіційних документів, які засвідчують зміну підходів у військовій сфері стосовно КНР. Китай розглядався як імовірний супротивник США [14, с. 74]. В одному з американських документів зазначалося, що «існує поява в регіоні військового конкурента зі значними ресурсами» [15, с. 25]. Найяскравіша зміна підходів Вашингтона щодо КНР простежується в щорічних звітах Пентагону. Так, у доповіді за 2000 рік йшлося навіть про силове стримування Пекіна. Проте прихильники силових методів боротьби з Китаєм не знайшли беззаперечної підтримки в адміністрації Дж.Буша-молодшого. Адже США очолили на той момент боротьбу з міжнародним тероризмом і були зацікавлені в підтримці КНР. На додачу, Китай перемістився на третє місце за обсягами торгівлі з Вашингтоном, відтіснивши Японію [14, с. 75]. Підтвердженням бажання США налагодити тісну співпрацю з Пекіном на початку 2000-х років став візит Дж.Буша-молодшого до Шанхаю для участі в саміті АСЕАН, на якому головне місце було відведено проблемам боротьби з тероризмом. У ході саміту відбулася зустріч Дж.Буша –молодшого з китайським лідером Цзянь Цземінем, на якій відносини між двома державами були названі «конструктивним стратегічним партнерством» [10, с. 357].

Водночас, Вашингтон прагнув, щоб Китай розвився політично та економічно за західним зразком, оскільки в іншому випадку КНР розглядалася як загроза для США. У 2002 році була опублікована Стратегія національної безпеки (СНБ) США, яка викликала велику дискусію серед конгресменів і «отримала позитивну оцінку як документ з ясною, далекоглядною та переконливою відповіддю на загрози, з якими зіштовхувалася Америка. З іншого боку, СНБ піддавалася критиці за радикальний відступ від «зовнішньоамериканської традиції» [16, с. 287]. У Стратегії вказувалось на необхідність демократичного розвитку Китаю. Також зазначалося, що КНР продовжує нарощувати військову міць. У Стратегії наголошувалося, що США прагнуть до конструктивних відносин з Пекіном. Відрадом було те, що існувало співробітництво між обома країнами у питаннях боротьби з міжнародним тероризмом та підтримці стабільності на Корейському півострові. У СНБ також зазначалося на необхідності вступу КНР у СОТ, що сприятиме становленню в Китаї верховенства права. У документі згадувалося про проблемні питання у двосторонніх стосунках: зокрема, проблема Тайваню та дотримання прав людини [17, с. 26–27].

За словами відомого американського політолога Ф. Фукуями, «Китай завжди був для Вашингтона великою головоломкою. З державами такого типу Америці найважче мати справу: Китай не можна однозначно назвати ні ворогом, ні другом; для Сполучених Штатів він одночасно і стратегічна загроза, і ключовий торговельний та інвестиційний партнер» [18].

У свою чергу, Пекін змінив у 2001 році свою стратегію щодо Америки в бік зниження конфронтації та посилення кооперації. У китайських публікаціях значно зменшилася кількість критичних публікацій щодо зовнішньополітичного курсу США [19, с. 87]. Покращення відносин засвідчували дві китайські делегації, що прибули до Вашингтона і провели переговори щодо стабілізації двосторонніх відносин. Отже, політичний курс США під час першої каденції Дж. Буша-молодшого був спрямований передусім на покращення умов для двостороннього співробітництва [20, с. 13].

За часів другої каденції Дж.Буша-молодшого відбулося поглиблення антикитайської риторики. Як заявив на слуханнях в сенаті 16 лютого 2005 року директор ЦРУ П. Гросс, «...зростаючі військові можливості Китаю представляють загрозу американським збройним силам в регіоні». У 2005 році ставилася під сумнів інформація про військове відставання КНР від США. В американській пресі з'явилися дані, що директору національної служби розвідки Дж.Негропонтте була передана доповідь, в якій зазначалося, що американська розвідка упродовж десятиріччя пропустила стрімкий ривок КНР у військовій сфері [14, с. 75]. Ключову роль у стримуванні Китаю США відводили контролю за енергоресурсами

та шляхами їх транспортування, враховуючи стрімке економічне зростання КНР, що зумовило попит на сировину, особливо, на нафту. Військові стратеги США навіть розглядали варіант блокування Малаккської протоки, через яку надходило 80% імпортованої нафти. Це мало б катастрофічні наслідки для економіки Китаю та його військових сил [4, с. 387].

Варто зазначити, що 2006 року була ухвалена нова Стратегія національної безпеки США. У ній Китай згадується як приклад виняткового економічного зростання, та інтеграції у світову економічну систему. Згідно з документом, Китай повинен, на думку США, діяти як відповідальний член світового співтовариства. Вашингтон закликав Китай рухатися шляхом реформ та відкритості і китайським лідерам не дотримуватися таких принципів, як поширення військової присутності Китаю в регіоні, використання елементів меркантилізму у торгівлі, підтримка країн незалежно від їхнього політичного режиму. Крім того, США закликали КНР і Тайвань до мирного розв'язання тайванської проблеми [21, с. 37].

Варто зазначити, що у період другої каденції Дж.Буша-молодшого відбулося зіткнення американських та китайських інтересів в Африці. У січні 2006 року в Пекіні було опубліковано доповідь про африканську політику КНР, лейтмотивом якої було те, що основою відносин Китаю з країнами Африки є імпорт сировини та інших товарів і ресурсів. Китай вдався до використання свого постійного членства в Раді Безпеки ООН з метою захисту деяких африканських режимів, які були піддані міжнародним санкціям. Серед таких країн можна виділити Зімбабве та Судан. У спеціальній заяві МЗС Китаю йшлося про те, що китайське керівництво повністю довіряє уряду Зімбабве і впевнене у тому, що її народ має всі можливості для самостійного вирішення власних проблем без зовнішнього втручання. Результатом такої політики КНР стало надання Пекіну політичними лідерами Зімбабве режиму «найбільшого сприяння» на внутрішньому ринку. Це дозволило китайським компаніям розробляти без будь-якої конкуренції корисні копалини цієї країни [22, 40-41]. Такі дії КНР викликали спротив керівництва США. Особливо, зважаючи на те, що в американській СНБ 2006 року підкреслювалося «зростаюче геостратегічне значення Африканського континенту» для США та «висока пріоритетність» розвитку відносин з африканськими державами для адміністрації Дж.Буша-молодшого. Також в цьому документі містилося попередження уряду Китаю стосовно того, що США не погоджуються зі «старим способом мислення та поведінкою» КНР на міжнародній арені, коли замість «відкриття» ринків робляться спроби «забезпечити контроль» над ними [21, с. 41]. Протидіючи китайській конкуренції на африканських ринках, США спиралися не тільки на військово-політичні методи впливу, але й застосовували широкий спектр економічних та політичних заходів [22, с. 44].

Головною проблемою у торговельних американо-китайських відносинах стали значне від'ємне сальдо США, низька якість китайської продукції та порушення КНР багатьох норм права інтелектуальної власності [11, с. 19]. Дефіцит торговельного балансу США у торгівлі з Китаєм у 2010 році склав 273,1 млрд. дол. Це рекордна сума дефіциту, яка коли-небудь фіксувалася у США з окремо взятою країною. Зростання експорту США в КНР у 2011 році, який складав 32% (91,9 млрд. дол.), випередив імпорт на 23,1% (364,9 млрд. дол.) [23, с. 2]. Не варто забувати також про протиріччя між країнами в економічній царині, які можна поділити на дві категорії: ті, які стосуються китайського капіталу в економіці США; та ті, які стосуються взаємодії Пекіна на глобальному економічному рівні. Таким чином, до першої групи можна віднести суперечності, пов'язані з купівлею китайцями боргових обов'язків США та пакетів акцій відомих американських компаній. До другої групи відносяться суперечності в рамках міжнародних фінансово-економічних інститутів та на світовому ринку енергоносіїв. Слід зазначити, що певні кроки задля усунення цих суперечностей були зроблені обома сторонами. У 2006 році була створена Американо-китайська стратегічна економічна рада, покликана сприяти вирішенню всіх торговельних та економічних спорів між Вашингтоном та Пекіном. Крім того, було створено багато

галузевих рад, які розв'язували найбільш гострі проблеми в американо-китайській торгівлі з позицій інтересів окремо взятих підприємств [11, с. 20].

Таким чином, зовнішня політика Дж. Буша-молодшого відносно Китаю характеризується двозначними оцінками. З одного боку, простежувалася політика «залучення» КНР до міжнародних організацій та світових політичних, економічних та культурних процесів. З іншого боку, Китай ідентифіковувався як стратегічний суперник США. Між Вашингтоном та Пекіном існувало чимало проблемних питань у різних царинах. Двосторонні відносини між Китаєм та США одразу погіршувалися у тих випадках, коли КНР створювала в певних регіонах загрозу гегемонії та лідерству Вашингтона. Разом з тим в період президентства Дж. Буша-молодшого США займали більш м'яку позицію щодо Китаю, оскільки існувала нагальна необхідність створення сприятливих умов для боротьби з міжнародним тероризмом та розвитку двосторонньої торгівлі. Загалом існує потреба подальших наукових пошуків щодо особливостей двосторонніх американо-китайських відносин та їхнього суперництва у глобальному контексті.

Аннотація. В статті вивчаються американо-китайські відносини як головні системообразуючі елементи сучасної системи міжнародних відносин; робиться екскурс в історію відносин США і КНР; вивчаються особливості економічних і торговельно-розногласій Вашингтона і Пекіна; досліджуються воєнно-політичні аспекти і проблемні питання в американо-китайських відносинах 2001–2009 років; визначаються перспективні напрями отриманих досліджень з проблематики сучасних відносин між США і КНР.

Ключові слова: Азійсько-Тихоокеанський регіон, зовнішня політика, Стратегія національної безпеки США, КНР, «вовлечение» Китаю.

Abstract: In this study it is examined the US-Chinese relations as the main system-forming elements of current international relations' system; it is made overview of relations between the USA and China; it is founded out economic and trade disputes of Washington and Beijing; it is researched military and political aspects and problem issues in US-Chinese relations during 2001–2009; it is detected perspective directions of obtained researches on dimension of current relations between the USA and China.

Key words: Asia-Pacific region, foreign policy, National security strategy of the USA, China, «engagement» of China.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Downs E. China's Role in the World: Is China a Responsible Stakeholder, Brookings Institution. August 4. 2006. 50 p.; Downs E. How Oil Fuels Sino-U.S. Fires, *Brookings Institution*. 2006. URL: http://www.brookings.edu/opinions/2006/0904china_downs.aspx (Date of access: 17.04.2018); Downs E. National Energy Security Depends on International Energy Security, *Brookings Institution*. 2006. URL: http://www.brookings.edu/opinions/2006/0317china_downs.aspx (Date of access: 17.04.2018).
2. Christensen T. The Advantages of an Assertive China: Responding to Beijing's Abrasive Diplomacy. *Brookings Institution*. 2011. URL: http://www.brookings.edu/articles/2011/03_china_christensen.aspx. (Date of access : 17.04.2018).
3. Prasad E., Gu G. An Awkward Dance: China and the United States. *Brookings Institution*. 2009. URL: http://www.brookings.edu/articles/2009/1111_us_china_prasad.aspx. (Date of access: 17.04.2018).
4. Городня Н. Д. Східна Азія у зовнішній політиці США (1989–2013): монографія. К.: «Прінт-Сервіс», 2014. 528 с.
5. Шевчук О. В. Китай у зовнішньополітичній стратегії США (1990-ті – 2000-ні рр.). *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія*. 2010. Т. 131, Вип. 118. С.157–162.
6. Пронь С. В. Міжнародні відносини та зовнішня політика. 1914–1991 роки: Навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2009. 140 с.
7. Вишневіський М. Л. О доктрині «американського мирового лідерства». *США, Канада : економіка, політика, культура*. 2005. № 9. С. 68–82.
8. Давыдов А. Ю. Внешняя торговля США и ее государственное регулирование. *США, Канада: экономика, политика, культура*. 2009. № 1. С. 13–28.
9. Гребенщиков Э. С США – АСЕАН : новое испытание и грани сотрудничества. *США, Канада : экономика, политика, культура*. 2002. № 4. С. 50–68.
10. Ширяев Б. А. Внешняя политика США. Принципы, механизмы, методы. *Курс лекцій*. 2-е изд. СПб.: Изд-во С.-Петербурга. ун-та, 2007. 442 с.
11. Витковский С. М. Политика США в отношении КНР в период президентства Дж. Буша-младшего: автореф. дис. ... канд. ист. наук. Минск. Белорусский Государственный университет, 2013. 29 с.

12. Kissinger H. A. The Future of US-China Relations. *Foreign Affairs*. March/April 2012. 60 p. URL: <http://www.foreignaffairs.com/articles/137245/henry-a-kissinger/the-future-of-us-chinese-relations>. (Date of access : 17.04.2018).
13. Буравкова А. Г. Американська політика стримування і залучення КНР за президентства В. Клінтона і Дж. В. Буша. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Випуск 116 (частина 1), 2013. С. 86–92.
14. Володин Д. США, Китай и новое военно-стратегическое уравнение в АТР. *Мировая экономика и международные отношения*. 2006, № 2. С. 74–81.
15. Quadrennial Defense Review Report. *US Department of Defense*. 2001. 79 p. URL: <http://www.dod.gov/pubs/qdr2001.pdf>. (Date of access: 17.04.2018).
16. Тихвинский С. Л. Век стремительных перемен. М.: Наука, 2005. 541 с.
17. National Security Strategy of the United States of America. *The White House*. September 2002. 35 p. URL: <http://nssarchive.us/NSSR/2002.pdf>. (Date of access: 17.04.2018).
18. Фукуяма Ф. Новый взгляд на Азию. *Россия в глобальной политике*. 17 февраля 2005 г. URL: <http://www.globalaffairs.ru/numbers/12/3643.html>. (Date of access: 17.04.2018).
19. Shambough D. The New Stability in U.S.-China Relations: Causes and Consequences. “US-China Relations in the Mid-Term: Scenarios and Implications”, ed. J.D. Pollack. *Newport*, RI: US Naval War College, 2004. – 389 p.
20. Воскресенский А. Китай в контексте глобального лидерства. *Международные процессы*. 2015, № 1. – 23 с.
21. National Security Strategy of the United States of America. *The White House*. March 2006. P. 56. URL: <http://nssarchive.us/NSSR/2006.pdf>. (Date of access: 17.04.2018).
22. Вишневецкий М. Вашингтон – Пекин : новое соперничество в Африке. *Азия и Африка сегодня*. 2006. №11. – С. 40–45 .
23. Аксенов П. А. Торгово-экономические отношения США и Китая в начале XXI века. *Электронный научный журнал «Россия и Америка в XXI веке»* № 3, 2011. 9 с.

УДК 343.8:343.241

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОКАРАНЬ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ЇХ ВИКОНАННЯ

К. А. Колотуха, Т. В. Михайліна

Анотація. У даному дослідженні виявлено проблеми реформування органів та установ, що виконують покарання, запропоновано шляхи вирішення цих проблем, надано декілька напрямів вдосконалення системи цих органів. Розглянуто вплив таких органів на ефективність покарання, їх співвідношення. Висвітлено основні проблемні питання пенітенціарної системи та їх безпосередній зв'язок з діяльністю органів виконання покарання. Методологію дослідження становлять порівняння, системний та діалектичний методи, методи аналізу та синтезу, а також формально-юридичний метод.

Ключові слова: органи та установи виконання покарань, покарання, ефективність покарання, Міністерство юстиції України, Державна пенітенціарна служба.

Вступ. Однією з головних проблем для України на сучасному етапі є протидія злочинності, як складному соціальному явищу. В Україні за період із січня по червень 2017 року було скоєно 317 633 злочини, з них 36 % – тяжкі та особливо тяжкі. Політика держави у боротьбі зі злочинністю передбачає комплекс заходів, серед яких головну роль виконують заходи соціального, економічного, політичного, правового, організаційного та культурно-виховного характеру. В системі цих заходів певне місце займає і покарання. Воно є необхідним засобом охорони суспільства від злочинних посягань. Виконання цієї ролі здійснюється як за допомогою погрози покаранням, яка існує в санкції кожної кримінально-правової норми, так і шляхом його реалізації, тобто примусового впливу на осіб, що вже вчинили злочини. Одним з критеріїв забезпечення ефективності покарання є ефективність діяльності органів що його виконують.

Ефективність реалізації державної політики у сфері виконання покарань пов'язана з тим, наскільки ефективно та злагоджено здійснюється управління безпосередніми виконавцями такої політики – органами й установами виконання покарань. Управління